

Reiserapport fra Sør-Afrika 11.-17. mars 2022

I mars reiste generalsekretær Helge S. Gaard til Sør-Afrika. Hensikten med turen var å besøke ELCSA og se om det er mulighet for å gjenoppta et formelt samarbeid. Her er hans rapport fra turen.

Sør-Afrika var det første landet NMS sendte misjonærer til. I 1844 kom Hans Schreuder til landet. Hans målsetting var å starte opp arbeid blant zulufolket. Etter mange omveier lyktes han og de andre misjonærene med dette.

Fram til 1996 hadde NMS utsendinger i landet. Det ble opprettet en nasjonal kirke; Evangelical Lutheran Church of Southern Africa (ELCSA). Etter at NMS sluttet å sende misjonærer til Sør-Afrika, var det fortsatt et samarbeid med ELCSA, men de senere årene har det vært lite kontakt. ELCSA har også hatt betydelige interne problemer de siste årene.

I mars reiste generalsekretær Helge S. Gaard til Sør-Afrika. Hensikten med turen var å besøke ELCSA og se om det er mulighet for å gjenoppta et formelt samarbeid.

Her er hans rapport fra turen.

TORS DAG 10. MARS

Turens første stoppested var «Fredens hus» i Johannesburg. Her holder SACC (South African Council of Churches) til. SACC, som i sin tid var ledet av nobelprisvinner Desmond Tutu, spilte en avgjørende rolle i arbeidet med å felle apartheidregimet.

Dagens generalsekretær i SACC er biskop Malusi Mpumlwana. Han leder en organisasjon som er nedskalert bemanningsmessig sammenlignet med storhetstiden på slutten av 1900-tallet. Men på tross av skrantende økonomi og liten bemanning – SACC spiller fortsatt en viktig rolle i det sørafrikanske samfunn. Biskop Malusi Mpumlwana uttrykte sterk bekymring for utviklingen i Sør-Afrika, blant annet knyttet til antall illegale innvandrere, økende utenlandsgjeld og en arbeidsledighet som øker dramatisk.

Vi hadde også avtalt et møte med ledelsen i Evangelical Lutheran Church of Southern Africa (ELCSA). Vi presenterte NMS og vår tenkning om samarbeid. Vi antydte forsiktig at NMS kunne være interessert i å inngå et samarbeid med ELCSA igjen og at vi var her for å lære og bli kjent med dem før vi eventuelt inngår et nytt samarbeid. Vi la også vekt på at et eventuelt samarbeid ikke primært skal være knyttet til økonomiske overføringer, men til et samarbeid mellom søsken. Vi ba dem også konkretisere hvilke felt de kunne tenke seg å samarbeide på. Svaret var entydig: Teologisk utdanning. Kirkesamfunnet har de siste årene vært uten eget presteseminar, noe som resulterte i en prekær prestemangel.

Vi var også inne på de økonomiske og personellmessige problemene som ELCSA har vært gjennom. Vi fikk noen svar og forsikringer om at nå var alt ordnet opp. Etter møtet satt vi likevel igjen med noen ubesvarte spørsmål om de var kommet helt i mål. Vi fikk et inntrykk av at det hadde skjedd en opprydning, og mer informasjon fikk vi de neste dagene.

Ellers var også Den norske kirke representert på dette møtet. Guro Almås, seniorrådgiver i seksjon diakoni og samfunn i Mellomkirkelig råd, fortalte at Den norske kirke og ELCSA tidligere har hatt en samarbeidsavtale, men siden det vært adskillig uro i ELCSA, har denne avtalen vært sovende de siste årene. Almås understreket av Dnk kunne tenke seg å signere en fornyet avtale.

FREDAG 11. MARS:

Denne dagen var Arild M. Bakkes store dag. Bakke er mangeårig Madagaskar-misjonær for NMS og er i dag leder av seksjon Øst-Afrika. Han ble tildelt ordenen «Ridder av første klasse av Den kongelige norske Fortjenstorden». Selv utdelingen av utmerkelsen skulle skje på den norske ambassaden i Pretoria. Her ble vi tatt imot av ambassadør Astrid Helle, som selv hadde foreslått at Arild skulle få denne høythengende utmerkelsen. I hennes tale understreket hun at Arild fikk utmerkelsen på grunn av hans arbeid som honorær generalkonsul på Madagaskar. Hun la vekt på at Arild har en helt unik kunnskap om forholdene i landet og at han villig har delt denne med andre. Ambassadør Helle kom også inn på Arilds ansettelsesforhold som misjonær i NMS og trakk fram den lange historien som NMS har på Madagaskar.

LES MER: [Arild M. Bakke \(59\) utnevnt til ridder av første klasse.](#)

I sin takketale fortalte Arild at han var overveldet og målløs da ambassadør Helle ringte ham og fortalte at Kongen hadde tildelt og gjort ham til Ridder av første klasse. Arild trakk også fram at han som generalkonsul hadde fått unike muligheter og kommet inn i et svært interessant fellesskap. Men han gjorde det også klart at det er NMS som har æren for at han har fått arbeidet på Madagaskar i 25 år. Han var derfor tydelig med å påpeke at han deler æren for denne utmerkelsen med NMS.

Etter selve overrekkelsen inviterte ambassadør Astrid Helle til privat lunsj i hennes residens i Pretoria. NMS-delegasjonen var invitert til lunsjen. Jeg må medgi at jeg ble imponert over både bygningene, hageanlegget, maten og praten. Astrid Helle hadde også invitert lederne for SACC (South Africa Council of Churches) og ELCSA (Evangelical Lutheran Church of Southern Afrika). Disse ga interessante innspill på den kirkelige og politiske situasjonen i landet. Jeg hadde inntrykk av at ambassadens folk satte stor pris på å få høre «rapporten» fra grunnplanet.

I kveldinga var vi innom Soweto og lærte mer om apartheidhistorien i Sør-Afrika. I Soweto kjørte vi gjennom det som må være «motstandshistoriens hovedgate». I denne gaten ligger husene der Nelson Mandela og Desmond Tutu bodde. I tillegg stanset vi ved Hector Pieterse-museet. Hector er guttungen som ble skutt av politistyrker under en fredelig ungdomsdemonstrasjon mot at elevene i skolen i Soweto måtte lære boerspråket afrikansk. Helt uten forvarsel ble åtteåringen skutt og drept.

Etter turen gjennom gatene i Soweto, traff vi også søsteren til Hector Pieterse, Antoinette Sithole. Hun er med på det ikoniske bildet der Hector blir båret bort av en ukjent mann. Praten vi hadde med henne lærte oss mye om viktigheten av respekt og forståelse, samt hvor viktig og riktig det er å gå tilgivelsens og forsoningens vei.

LØRDAG 12. MARS:

Dagen ble brukt til transport fra storbyen Johannesburg til landsbyområdet Umpumulo. Landskapet rundt den første norske misjonsstasjonen i Sør-Afrika er aldeles nydelig, men for oss nordmenn var det påfallende at det ikke var noe sentrum eller noen landsbyer i nærheten. Kommunesentret ligger 12 kilometer unna, men heller ikke det er noe bysentrum.

Biskop Myaka viste oss skolesenteret, som ligger noen få hundre meter fra bispedømmekontorene og gjestehuset vi bodde på. Vi var på forhånd forespeilt at bygningene på skoleområdet, som er tiltenkt et teologisk skolesenter, var forlatt og forfalne. Jeg ble faktisk overrasket over hvor lite forfalne bygningene er. Noen av dem trenger bare en grundig utvask, andre trenger at håndverkskyndige personer med snekkerverktøy og malerkoster tar et krafttak. Noen av bygningene er dessverre så ødelagte at de knapt kan brukes videre uten større rehabilitering. Det gjelder blant annet skolekirken.

Mens vi gikk omkring mellom bygningene på dette skolesentret, snakket vi om at hvis NMS skal støtte teologisk utdanning, kan kanskje nevenyttige frivillige fra vår organisasjon ta seg et par dagnadsuker sammen med lokale frivillige og sørge for bygningene og området igjen kan brukes til skolesenter.

Men vi drøftet også om denne plasseringen er velegnet for et skolesenter for kommende prester fra hele Sør-Afrika. Vil ungdom fra storbyer som Johannesburg, Durban og Cape Town trives i et miljø så langt ute på landet?

Ellers må jeg kommentere overnattingsforholdene. I Johannesburg var Arild M. Bakke, som hadde lagt opp programmet, bekymret for at det var for høy standard på hotellet. Han hadde foretrukket et enklere gjestehus, men det lot seg ikke oppdrive. Men på Umpumulo fikk han oppfylt sitt ønske om enklere forhold. Her var det ikke toalett på rommene, internett var fraværende og strømmen var bare tilgjengelig halve døgnet. Men så lenge maten var god, sengene rene og fellesskapet godt, fungerte det helt fint.

SØNDAG 13. MARS

For en fest!

ELCSA-menigheten i Umpumulo inviterte til festgudstjenesten i forbindelse med NMS-besøket. Og for en fest det ble!

Kirken ligger en liten spasertur fra bispedømmesenteret, der vi overnattet. Siden dette er hovedkirken til bispedømmet, kalles kirken for en katedral. Utvendig er den ikke veldig imponerende, men innvendig viser det seg at den har plass til mange hundre mennesker.

På forhånd hadde biskop Myaka advart oss mot at gudstjenesten nok kom til å bli temmelig lang, kanskje i nærheten av to timer. Med egen erfaring fra Madagaskar, skremte det meg overhodet ikke. Men da vi så på klokka etter at gudstjeneste var slutt, kunne vi konkludere med at biskopen ikke hadde tatt hardt i. Fra menigheten begynte å synge som preludium og til utgangsprosasjonen tok til, hadde gudstjenesten vart i tre timer og 50 minutter.

Da vi kom til kirken en halv time før selve gudstjenesten skulle begynne, var det smått med folk som var kommet. Vi tok på oss prestekjolene i et rom i tilknytning til kirkerommet. Da jeg kikket ut gjennom døren noen minutter før det oppsatte tidspunktet, konkluderte jeg med at oppslutningen var som en litt dårlig besøkt gudstjeneste hjemme i Norge. Men da vi gikk inn i prosasjonen, var det nesten fullt i alle benkeradene. Men den store overraskelsen kom først da fellesangen begynte. Da var det som det var tusenvis av mennesker som sang sammen.

Allsangen og menighetens tilsvarende til liturgien var flerstemt og fulltonende. Kanskje var denne sangen en forsmak på den himmelske lovsangen vi engang skal oppleve? Haakon Kessel, som er leder for det globale arbeidet til NMS, holdt en god preken over teksten om disiplene som var med Jesus på forklarelsens berg og Jesus som også gikk med dem ned i dalen igjen.

Noen ord om gudstjenesteordningen. Jeg har allerede skrevet at vi gikk i prosasjon inn i kirken. Ikke mindre enn ti prester var med i prosasjonen inkludert oss 3 fra NMS. Fremst gikk biskop Myaka, som hadde fullt bispekrud, det vil si både bispekappe og bispehatt. Hans plass i kirken, var på bispestolen helt framme i kirkerommet. Men akkurat på denne stolen falt de varme solstrålene. Vi andre prestene svettet kraftig, men for biskopen ble varmen etter hvert utholdelig. Han tok like godt av seg bispekappen midt i gudstjenesten.

Ellers er det ikke tvil om at gudstjenesteordningen i ELCSA er mer høykirkelig enn vi er vant med i Den norske kirke. Her var det røkelse, kappekledd barn og en liturgi som menigheten var veldig involvert i. Denne utviklingen har skjedd de siste 25 årene. Det er ulike meninger om denne utviklingen i ELCSA.

Til slutt noen ord om prestene som var med i gudstjenesten. NMS er jo opptatt av likestilling, også i presteskapet. Selv om mennene var i stort flertall, gledet jeg meg over at to av prestene var kvinner.

Det sterkeste inntrykket fikk jeg kanskje etter selve gudstjenesten. Jeg hadde registrert at det lå en person mellom kirkebenkene under hele gudstjenesten. Det viste seg at dette var 95 år gamle Mtololo Nokuvela Shange. Hun er oldebarnet til Mathenjwasa, som i 1858 var den første som ble døpt av Hans Schreuder. Mtololo er både lam, blind og veldig tunghørt. Men da hun fikk høre at representanter for NMS skulle være til stede på gudstjenesten, forlangte hun å komme til kirken. Hun ble båret inn i kirken på en slags madrass av slektninger. Både Mtololo og andre i familien er fortsatt med i en ELCSA-menighet, mer enn 160 år siden Mathenjwasa ble døpt.

Etter gudstjenesten hadde vi møte med ledelsen i bispedømmet, blant annet representert med biskop Myaka og bispedømmerådsleder Falithenjwa Mkhize. Fra møtene i Johannesburg visste vi at ELCSA ønsket å starte opp teologisk utdanning i Umpumulo. Det er ingen tvil om at dette ønsket deles av det lokale bispedømmet.

Vi fikk også nærmere innblikk i de problemene ELCSA har vært gjennom de siste årene, blant annet knyttet til store beløp som er forsvunnet på grunn av dårlig økonomistyring, dristige prosjekter og utbetalinger uten forankring. Inntrykket vårt er at dette bispedømmet har tatt de største belastningene for å få ryddet opp i disse problemene.

Dagen ble avsluttet en tur til «Schreuder-land». Kirken i Untunjambili ble bygget av Schreuder. I tillegg til å være byggeleder, hadde han også snekkerferdigheter, slik at han laget både alteret og prekestolen i denne kirken. Utenfor kirken er det også en gravplass, der Schreuders grav er. Som en kuriositet kan jeg nevne at gravplassen blir stelt av en eldre kvinne. Hun har allerede fått gravd opp en grav til seg selv. Også gravsteinen er på plass med navn og fødselsdato. Det eneste som mangler, var dødsdagen.

MANDAG 14. MARS:

Etter to døgn i de landlige strøkene som var NMS første store arbeidsfelt i Sør-Afrika, begynte denne uken med noe mer urbane forhold. Første stoppested var storbyen Pietermaritzburg. Etter at ELCSA for drøyt 20 år siden bestemte seg for å legge ned sine teologiske utdanningsinstitusjoner, ble mye av dette arbeidet overført til Universitetet i Pietermaritzburg. Dette viste seg etter hvert vanskelig å få til, så de siste årene har ELCSA, som tidligere nevnt, vært uten dedikert presteutdanning.

NMS og våre samarbeidskirker har i en årrekke gjort seg nytte av «Tamar-prosjektet», som spesielt legger vekt på kampen mot kjønnsbasert vold og undertrykkelse. Dette programmet er utviklet på Ujamaa, et forskingsinstitutt som spesielt jobber med religion og rettigheter på universitetet. En gruppe på fem forskere/professorer redegjorde for arbeidet på Ujamaa og for prosjekter som kan være aktuelle samarbeidsprosjekter for NMS.

Etter besøket i Pietermaritzburg gikk turen til Durban, der vi besøkte en av de to indiske ELCSA-menighetene i byen. I den kirken vi besøkte hadde tidligere NMS-misjonær Einar Ims en sterk posisjon. Han var hovedmannen bak oppbyggingen av denne menigheten. Besøket gav oss et godt innblikk i de spenningene som fortsatt er mellom de etniske gruppene i Sør-Afrika, men også om en menighet med et stort hjerte for dem som verken har arbeid eller penger. Vi drøftet også

mulighetene for utveksling mellom Norge og Sør-Afrika og fikk innspill om hva som må til for at en slik ordning skal bli vellykket.

Under middagen hadde vi besøk av to, eller rettere sagt tre, gjester. To av disse; Garry og Karl Oftebro, er direkte etterkommere etter pionermisjonæren Ommund Oftebro. De er henholdsvis tippoldebarn og tippoldebarn av misjonær Oftebro. Garry Oftebro fortalte at han og hans bror i oppveksten trodde at de var de eneste i hele verden som hadde Oftebro som etternavn. Men på begynnelsen av 2000-tallet ble de kontaktet av det som viste seg å være norske slektninger. De ble med i familiegruppen Oftebro, som alle nedstammer fra Oftebro i Lyngdal.

I dag er det sikkert tusen som har tilknytning til Oftebro. Disse er spredd på flere kontinenter, men ikke mange i Sør-Afrika. I dag er det tre som har dette etternavnet i landet. Garry Oftebro fortalte også at man på noen store Oftebro-stevner har samlet inn penger til vedlikehold av gravplassen og kirken i landsbyen Kwa Mondri (Ommund Oftebros misjonsstasjon). Garry har en god zuluvenn som bor i denne landsbyen. Denne vennen ringer Garry fra tid til annen for å informere om vedlikeholdsbehov i kirken og på gravplassen.

Den siste middagsgjesten var den tyske misjonæren Joe Lüdermann som avsluttet sin tjeneste i ELCSA den uken for å bosette seg i Hermansbürg. Han er tredje generasjons misjonær i Sør-Afrika og kjenner både landet og ELCSA godt. Blant spørsmålene vi drøftet denne kvelden, var i hvilken grad et samlet ELCSA står bak ønsket om å gjenåpne teologiutdannelsen på Umpumulo og problemene knyttet til at å legge et teologisk seminar på et såpass avsidesliggende sted. Han kjente også til den striden som har vært i ELCSA og kunne bidra til å øke vår kunnskap om disse utfordringene. Han hadde ingen klare svar, mens hans innspill er viktige å ta med seg i vår vurdering av framtidig samarbeid med ELCSA.

TIRSDAG 15. MARS:

Fra denne dagen, som blant annet bestod av flere kirkebesøk, vil jeg spesielt trekke fram to ting.

Den første er nettopp kirkebesøk. Prosten i Eshowe, Sithole, var vår dyktige og trofaste vert under store deler av besøket. Han var guide til tre av menighetene i hans prosti. I to av disse menighetene var det utdeling av varm mat mens besøket varte. Det var inspirerende å se hvordan frivillige menighetsmedlemmer engasjerte seg i arbeidet for å gi varm mat til den fattige befolkningen i de ulike «townships». En av disse menighetene blir støttet av Ullern menighet i Oslo.

Albert Luthuli fikk Nobels fredspris for 1960. Han var den første frihetskjemperen som fikk prisen for sin innsats mot apartheidpolitikken. Han var også den første afrikaneren som gikk denne prisen. Han er nok mindre kjent enn Desmond Tutu og Nelson Mandela, men han er også en person som fikk avgjørende innflytelse på frigjøringskampen. I Stanger er det et eget museum, som blant annet består av hans hjem. Jeg må medgi at jeg ikke kjente detaljene knyttet til Luthuli. Derfor var dette besøket et viktig bidrag til å forstå de svartes kamp.

ONSDAG 16. MARS:

Dagen begynte med et besøk på gravplassen for norske misjonærer i Kwa Mondri. Navnet på landsbyen er egentlig en språklig misforståelse. «Mondri» var zulunaboenes navn på pionermisjonæren Ommund Oftebro. Kona hans, Guri Oftebro, kalte, ikke overraskende, sin mann med fornavnet. Men for de lokale zuluene var det vanskelig å si «Ommund». Det endte med at de kalte ham for «Mondri». Dette er i dag navnet på både landsbyen, kirken og gravplassen der han ble gravlagt. Denne gravplassen var den best vedlikeholdte av alle de gravplassene som ble besøkt på turen. Årsaken er nok at noen av Oftebros etterkommere har påtatt seg dette ansvaret.

Men det største som skjedde denne dagen, og som nok var turens absolutte høydepunkt, var lunsjen med frigjøringshelten Mangosuthu Buthelezi. Den 93 år gamle zuluen stiftet i sin tid Inkatha-partiet, som var sentral i bekjempelsen av apartheid-regimet. Ved siden av de avdøde Nelson Mandela og Desmond Tutu er nok Buthelezi den mest kjente av frigjøringsheltene.

Buthelezi holdt en velforberedt tale, men noen ganger gikk han utenom manuskriptet. I en av disse digresjonene fortalte han at Nelson Mandela, Fredrik de Klerk og ham selv i 1994 var sammen på en hyttetur i Krüger-parken. På denne hytteturen ble de tre enige om en ordning som sikret en fredelig overgang til et demokratisk flertallsstyre. Det finnes nok ulike fortellinger om denne overgangen, men dette var altså Buthelezis versjon.

Noen vil kanskje spørre hvorfor han tok seg tid til en lunsj med en norsk delegasjon. Svaret er åpenbart: Mangosuthu Buthelezi er direkte etterkommer etter Kong Mpanda, Zulukongen som gav NMS og norsk misjon tillatelse til å drive sin virksomhet i Zululand. Mangosuthu Buthelezi var godt informert om misjonshistorien og om Schreuder. Han er selv medlem av den anglikanske kirken.

TORS DAG 17. MARS:

Regien på den siste dagen av Sør-Afrika-turen var overlatt til vårt vertskap. De benyttet anledningen til å vise fram ulike sider av det arbeidet som ELCSA driver i og omkring Eshowe. Vi fikk et innblikk i det arbeidet som norsk misjon har vært med på å starte, på ulike deler av kirkens arbeid, samt et par besøk på historiske steder.

Hvis jeg skal trekke fram noen høydepunkter fra dagen, begynner jeg med minnesmerket etter den første martyren i det arbeidet som NMS startet. Øverst på en av de høyeste fjelltoppene er det reist et stort kors til minne om Maqhamusela Khanyile, som ble drept for sin tro 9. mars 1877. Før den tid hadde kristendommen i området hatt begrenset utbredelse, men etter at Maqhamusela Khanyile ble drept av soldater økte interessen for kristentroen voldsomt. Stadig flere lot seg døpe etter denne tragedien. Vi har ofte hørt at «martyrenes blod er kirkens såkorn». I Sør-Afrika opplevde kirken virkelig dette.

Det andre høydepunktet jeg vil trekke fram, er besøket på gravplassen utenfor den nedlagte kirken i Ntumeni. Presten Bongani Xulu fortalte levende om hvordan Hans Schreuder ble angrepet av en løve (sannsynligvis var det en leopard) og vant. Fra andre kilder vet vi at det sannsynligvis var Schreuders tunge kropp som reddet ham. I kampen mot villdyret kom han til å ligge over leoparden. Historien forteller at leoparden (eventuelt løven) etter dette ble så skremt at den rømte. Hans Schreuder ble alvorlig skadet av bitt i armen og ble sengeliggende. Men etter at han kom til hektene, fortsatte han misjonsvirket med uforminsket styrke.

Det siste av høydepunktene denne dagen, var avslutningslunsjen som de sørafrikanske vennene gav på prestegården utenfor den store Schreuders minnekirke. I tillegg til utrolig velsmakende mat, var takketalen til biskop Myaka en stor opplevelse. Vertskapet hadde også med seg gaver som vil være et minne for livet.

Gjennom hele besøket hadde vi kontinuerlige samtaler med representanter for ELCSA om den aktuelle situasjon i kirka så vel som innholdet i et mulig samarbeid. Det at lokale og regionale kirkeledere tok del i mye av vårt program, var et tydelig signal på ønsket om å fornye samarbeidet, og den nære kontakten gjennom flere dager var med på å bygge gode og åpne vennskapsrelasjoner.

Jeg avslutter rapporten med et sitat som biskop Myaka kom med til NMS tidligere på turen: **«Vi er takknemlige for at vi har fått besøk fra NMS. Vi ønsker ikke at dere skal føle dere som hjemme. Dere er hjemme».**